

Nederlands strafklimaat

Waarheidscommissie of **bullshit bingo?**

Moeten Nederlandse rechters (nog) strenger straffen? Zo ja, waarom? Meningen alom, in deze actuele discussie. Zijn er misschien ook feiten die vaststaan? Marco Pastors en Annelies Sennef doken in de literatuur en geven hun argumenten.

Foto: Gerhard van Roon

Marco Pastors en Annelies Sennef in het Gerbrandydebat, 31 oktober in Den Haag

Vera Spaans

Onlangs nam de Eerste Kamer het wetsvoorstel aan om de mogelijkheden tot oplegging van een taakstraf te beperken bij ernstige gewelds- en zedendelicten.¹ Staatssecretaris Teeven werd publiekelijk bekritiseerd vanwege het selectief ‘shoppen’ in de resultaten

van een onderzoek naar de door burgers geprefereerde sancties voor misdrijven (kader). En *de Volkskrant* concludeerde uit eigen onderzoek dat de straffen in moord- en doodslagzaken in de periode 2006-2010 met twee jaar zijn gestegen.² Het Nederlandse strafklimaat is een prangend actueel onderwerp.

Dat was voor de Orde een reden om

eind oktober voor het jaarlijkse Gerbrandydebat, tussen politici en advocaten, Marco Pastors en Annelies Sennef te vragen om over strenger straffen te degen te kruisen. De fractievoorzitter van Leefbaar Rotterdam, Marco Pastors, en de Haagse strafrechtadvocaat zijn het daarover uitgesproken oneens. Pastors meent dat er veel strenger moet worden gestraft – Sennef bestrijdt dit en ziet in de discussie vooral *fact free politics*.

¹ TK I 2009/10, 32169.

² *De Volkskrant*, 19 november 2011.

In het korte debat presenteerde Pastors een 'Bullshit bingo', van zeven stellingen die tegenstanders van strenger straffen steeds maar weer herhalen zonder dat er bewijzen voor zouden zijn. 'Er zou voor de feiten over het strafklimaat in Nederland misschien wel een Waarheidscommissie moeten komen,' zei hij enigszins ironisch.

Een Waarheidscommissie wordt hier niet gepresenteerd, wel vroegen we beide sprekers om een verdieping van het debat door onderzoek, argumenten en nuances te noemen. We lopen nogmaals de zeven stellingen langs.

1 Nederland straft al streng

Sennef: 'Al sinds 2009 wordt in Nederland relatief vaak gevangenisstraf toegepast ten opzichte van andere Europese landen. Alleen het Verenigd Koninkrijk en Spanje kennen per 100.000 inwoners meer gedetineerden.³ Overigens zegt het gemiddeld aantal gevangenisstraffen of de gemiddelde lengte ervan voor een gehele populatie lang niet alles.'

Pastors: 'Onze celstraf is gemiddeld vier maanden. In België (4,5), Luxemburg (7,1) en Duitsland (8,3) ligt die aanmerkelijk hoger. Bovendien: in 1950 was het gemiddelde strafrisico per misdrijf zestien dagen, nu is dat vier. Terwijl het aantal geregistreerde misdrijven nu acht keer zo hoog is. En we zijn de hekkensluis met levenslang straffen, alleen Tsjechië doet dat nog minder.⁴

Sennef: 'Maar alleen in ons land en in Zweden heb je dan ook echt levenslang, in andere landen wordt de straf na verloop van tijd omgezet of wordt gratie verleend.⁵

Pastors: 'De gemiddelde crimineel is een gewone jongeman die kiest tussen het snelle geld of een moeilijk schoolboek'

2 Pakkans is belangrijker dan strafmaat

Sennef: 'Afschrikkingseffecten worden vooral bepaald door de inschatting van de kans om te worden betrapt.⁶ In sommige studies is zelfs aangetoond dat mensen na een veroordeling vaker de fout ingingen bij een gemiddeld lage pakkans omdat men erop anticipeert dat men niet nogmaals in korte tijd zal worden gepakt.⁷

Pastors: 'De veroordelingskans per delict is 1,3 procent in Nederland, de pakkans ligt iets hoger. Dat betekent dat voor elk misdrijf waarvoor iemand wordt veroordeeld 77 andere misdrijven staan. De recidive is hoog. Je kunt er dus als rechter vanuit gaan dat degene die voor je staat, een serieus aantal van die 77 heeft begaan. Alle reden dus om juist strenger te straffen.'

3 Voor ouders is de hoogte van straffen irrelevant

Pastors: 'Ik heb nog nooit een onderbouwing gezien van deze stelling, maar hij wordt wel veel gebruikt om lage straffen goed te praten. Strenger straffen zorgt juist voor een andere uitkomst van de rekensom.⁸ Men geeft in de sociale advocatuur een heel opportunistische voorstel-

ling van zaken: doe maar zielig, leg de schuld maar buiten jezelf, dan krijg je een lagere straf. De gemiddelde crimineel is niet de verslaafde die even snel wil scoren, maar een gewone jongeman die de afweging maakt: ga ik voor het snelle geld of duik in een moeilijk schoolboek in?'

Sennef: 'Onder meer uit de studie waaraan Pastors refereert [van Suurmond e. a., noot 8, red.] zou kunnen volgen dat gevangenisstraf een preventief effect heeft. Het zijn echter steeds macro-economische studies die suggereren dat meer of zwaardere gevangenisstraffen de criminaliteit in de samenleving verlagen. De beperking van dergelijk onderzoek is dat het alleen algemene elasticiteiten weergeeft.⁹ Het is dus ongeschikt om de gevolgen van wijzigingen in vervolgings- en bestraffingsbeleid en de waarneming daarvan door de maatschappij in beeld te brengen.'

4 Leken straffen net zo weinig als rechters als ze net zo veel van de zaak weten

Sennef: 'Leken straffen strenger, maar naarmate je ze meer informeert, slinkt dat gat.¹⁰ De grootste kloof treedt op bij opiniepeilingen. Je moet dus goed kijken welk onderzoek je voor je hebt.'

Pastors: 'Dat het gat slinkt, dat klopt, maar met mate.¹¹ Het blijft een groot verschil. Een ongeïnformeerde leek straft een factor zes, naarmate hij meer kennis heeft, wordt het drie. Dat is nog altijd drie keer zo streng als een rechter. Als de ongeïnformeerde leek nou eens bedacht dat hij een beetje moest opschuiven, en de rechter ook, dan kwamen we nog eens ergens.'

3 'Na detentie: de gevolgen van rechtspraak', Dirkzwager, A., Lamert, W., Nieuwbeerta, P., Blokland, A. en Van der Laan, P., in: *Rechtstreeks* 1/2009. WODC Criminaliteit en Rechtshandhaving 2010, tabel 11.7 bijlage 4.

4 Council of Europe Annual Penal Statistics 2007.

5 *Levenslang, perspectief op verandering*, Raad voor Strafrechttoepassing en Jeugdbescherming, 2006, p. 9-10.

6 'Bestrafen: een overzicht, een mythe en nieuwe varianten', Van der Pliigt, W. en Van Harreveld, F. 'Afschrikking en preventie', in: *Justitiële Verkenningen* 2008-2, jaargang 34 (april), WODC, p. 72.

7 Zie vorige noot, p. 72-74.

8 'Werkt gevangenisstraf echt niet? Criminologen als struisvogels', Suurmond, G. en Van Velthoven, B.C.J., 'Afschrikking en preventie', *Justitiële Verkenningen* 2008-2, jaargang 34 (april), WODC, p. 27 e.v.

9 'Onderzoek naar afschrikking. De noodzaak om klein te denken als we iets nieuws willen leren', Tonry, M., *Justitiële Verkenningen* 2008-2, jaargang 34 (april), WODC, p. 27 e.v. Zie in dezelfde aflevering ook 'De olifant in de kamer, generale preventie en criminaliteitstrends', Berghuis, A.C. p. 14 e.v.

10 'Het ongehoof in de kloof. Wat moeten we denken van de uiteenlopende resultaten van onderzoek naar de punitiviteitskloof?', Elffers, H. en De Keijser, J.W., *Delikt en Delinkwent* 2009, 61, p. 842.

11 *Op de stoel van de rechter. Oordeelt het publiek net zo als de strafrecht?* De Keijser, J.W., Van Koppen, P.J. en Elffers, H., Research Memorandum 2/2 Den Haag, Raad voor Rechtspraak 2006.

Sennef: ‘Een hoge score criminaliteitsscore van Nederland wordt hoofdzakelijk veroorzaakt door de veelvoorkomende fietsendiefstallen’

5 Taakstraf geeft minder recidive dan celstraf

Sennef: ‘Lees: *Recidive na werkstraffen en na gevangenisstraffen*.¹² De resultaten laten zien dat daders na een werkstraf minder recidiveren dan na een gevangenisstraf.’

Pastors: ‘Dat kan zijn, maar de onderzoekers zelf waarschuwen voor te snelle conclusies. Kijk nou eens verder in datzelfde onderzoek. De onderzoeksgroep van taakgestraften is wezenlijk anders dan die van celgestraften. Zeventig procent van taakgestraften is autochtoon, en zeventig procent van de celgestraften is allochtoon, met alle sociale gemiddelde voorsprongen respectievelijk achterstanden van dien. De rechter zelf is de verklarende factor voor de verschillen in recidive, en niet de straf.’

Sennef: De invloed van werk en woning is inderdaad niet meegewogen, maar andere potentieel versturende omstandigheden, waaronder afkomst (geboren in het buitenland), wel.¹³

12 ‘Recidive na werkstraffen en na gevangenisstraffen. Een gematchte vergelijking’, Wermink, H., Blokland, A., Nieuwbeerte, P. en Tollenaar N., in: *Tijdschrift voor criminologie* 2009 (51) 3, p. 211 e.v.
13 Vorige noot, p. 217.

‘Selectief winkelen in onderzoek’

Is de burger nu wel of niet voor strengere straffen? Eind oktober verscheen het rapport *De burger als rechter: Een onderzoek naar geprefereerde sancties voor misdrijven in Nederland*, van het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit & Rechtshandhaving (NSCR) en de Radboud Universiteit Nijmegen. Bijna elfhonderd respondenten werd een aantal cases voorgelegd waarover zij een oordeel moesten vellen. Eén van de uitkomsten: een deel, ruwweg een kwart, strafte strenger dan de rechter in dat geval had gedaan. Een ander deel strafte juist minder streng, en de rest zat redelijk op één lijn met het werkelijk gevelde oordeel.

Staatssecretaris Fred Teeven van Justitie zag in het rapport steun voor zijn plannen

en stelde dat er breed draagvlak was voor strengere straffen. Opmerkelijk, omdat in het rapport zelf juist staat: ‘Wij kunnen niet concluderen dat de Nederlandse bevolking veel strenger dan rechters zou willen straffen: sommige burgers lijken dat wel te willen, andere burgers niet.’ Bijvoorbeeld: een kwart van de bevolking vindt drie dagen cel genoeg voor een eenvoudige winkeldiefstal. Een even grote groep komt uit op twee maanden. De opstellers van het rapport zelf besloten een brief te sturen over de conclusie van de staatssecretaris: ‘Draagvlak voor dit voorstel vindt hij niet in ons onderzoek. Het zou Teeven hebben gesierd als hij iets minder selectief zou hebben gewinkeld in onze resultaten.’

6 In Amerika straffen ze strenger, maar is de criminaliteit hoger

Pastors: ‘Dit zou betekenen dat strengere straffen niet loont. Maar de kans dat je in de Verenigde Staten slachtoffer wordt van één van de tien meest voorkomende delicten, is in Amerika veel kleiner dan in Nederland. Nederland staat op plek zeven, Amerika op twaalf.’¹⁴

Sennef: ‘Deze hoge score van Nederland wordt hoofdzakelijk veroorzaakt door “voertuigcriminaliteit”, waaronder de in Nederland veelvoorkomende fietsendiefstal.¹⁵ Maar in 2008 waren per 100.000 inwoners 1,1 Nederlanders slachtoffer van een voltoooid levensdelict, tegen 5,5 Amerikanen in de VS.’¹⁶

Pastors: ‘Waar het om gaat is de trend, als er strenger gestraft wordt. Nergens ter wereld is de criminaliteit zo sterk gedaald als in de VS, dankzij strengere straffen. Moord en doodslag ging daar van 9,8 per 100.000 in 1991 naar 4,8 per 100.000 in 2010.’¹⁷

14 *Criminal Victimization in International Perspective, Key findings 2004–2005*, ICVS and EU ICS.

15 WODC/CBS, *Criminaliteit en rechtshandhaving* 2007, p. 282.

16 WODC/CBS, *Criminaliteit en rechtshandhaving* 2010, bijlage 4 tabel 11.3

17 2 Zie www.en.wikipedia.org/wiki/Crime_in_the_United_States; en *Why Crime Rates Fell* (2003), John Conklin.

7 Veroordeelden komen slechter uit de gevangenis dan dat ze erin gaan

Sennef: ‘Er is maar weinig onderzoek naar gedaan, het recentste onderzoek, uit 1999, laat zien dat gevangenisstraf een periode van stilstand en achteruitgang is.¹⁸ Als bestraffing geen verbetering hoeft te brengen, laten we de speciale preventie los, terwijl deze doelstelling van bestraffing door Nederlanders nog steeds wordt onderschreven.’¹⁹

Pastors: ‘Voor het merendeel van de gestraften is een celstraf toch echt een straf. Het zal best dat een enkeling nieuwe vrienden opdoet in de gevangenis, maar de meesten zijn toch het liefste thuis, of op de voetbalclub. Het zijn net normale mensen. Bovendien: als mensen slechter uit de gevangenis komen dan zij erin gaan, dan zouden we toch nooit toestaan dat rechters celstraffen opleggen? Levensgevaarlijk!’

18 *Laat maar zitten. Een exploratief onderzoek naar de werking van de korte vrijheidsstraf*, Janssen, J.H.L.J. Den Haag, Boom, 1999.

19 Ruiter e.a., *De burger als rechter. Een onderzoek naar geprefereerde sancties voor misdrijven in Nederland*, Boom Lemma uitgevers Den Haag 2011.